

زندگی نامه و قیام
حُجْر بن عَدیّ

دکتر سیمیه بیاتی

www.ketab.ir

سرشناسه : بیاتی، سمیه، ۱۳۶۵-
 عنوان و نام : زندگی‌نامه و قیام حجر بن عدی / سمیه بیاتی.
 پدیدآور :
 مشخصات نشر : ورامین: وارنا، ۱۴۰۰.
 مشخصات : ۱۲۵ ص.
 ظاهری :
 شابک : 978-622-97037-5-5
 وضعیت :
 فهرست نویسی :
 موضوع : حجر بن عدی، - ۵۱ق.
 رده بندی : ۳۲/۵BP
 کنگره :
 رده بندی دیویی : ۲۹۷/۹۴۲
 شماره : ۸۴۶۶۰۸۳
 کتابشناسی ملی :
 اطلاعات :
 رکورد : فیبا

زندگی‌نامه و قیام

حُجر بن عَدی^۳

دکتر سمیه بیاتی

ناشر: وارنا

طراحی جلد: واحد گرافیک وارنا | صفحه‌آرایی: سمیه شاه‌حسینی

نوبت انتشار: اول؛ تابستان ۱۴۰۰ | شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: مبین | شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۷۰۳۷-۵-۵

قیمت: ۴۵۰۰۰ تومان

تلفن: ۰۹۳۰۸۴۲۸۷۷۱ - ۳۶۲۶۱۴۲۸

www.varnapub.blogfa.com

[illegible]

مقدمه

قیام‌های شیعی در طول تاریخ خود در مقاطع زمانی مختلف بارها و بارها اتفاق افتاده‌اند و تأثیرات شگرف و قابل‌توجهی را در روند تاریخ بجای گذاشته‌اند. یکی از مهم‌ترین این قیام‌ها، قیام حجر بن عدی است که در روزگار خفقان‌آمیز اموی رخ داد و بعد از اعتراض ابوذر علیه حاکمیت عثمان به عنوان دومین حرکت اعتراض‌آمیز به شمار می‌رود.

حُجر بن عدی از مردان نام‌آور اسلام بود که به سبب برخورداری از فضل و علم در ردیف فضلاء به شمار می‌رفت. او در تمامی نبردها و جنگ‌ها در طی دوره فتوحات شرکت کرد؛ چنانکه خود فرماندهی سپاهی را بر عهده داشت که سرزمین شام را گشود و مرج عذرا را که بعدها به قربانگاه او مبدل گردید نخستین بار فتح کرد. حجر که همچنان در صف مقدم جنگجویان قرار داشت در نبرد با ایرانیان و در جنگ قادسیه نیز حضور داشت. او در طی حکومت امام علی (ع) نیز از بزرگان و یاران امام بود و در تمامی جنگ‌ها شرکت کرد.

بعد از شهادت امام علی (ع) شیعیان و یارانش بر فرزند بزرگ وی امام حسن (ع)، به‌عنوان خلیفه و رهبر جدید گرد آمدند. اما چون وی بنا به مصلحت صلح با معاویه را بر جنگ ترجیح داد و بدین صورت قدرت و خلافت را به معاویه واگذار کرد، تعدادی از رهبران شیعی کوفه و از یاران حضرت علی (ع) از جمله حُجر بن عدی خواهان ادامه‌ی درگیری با شامیان و معاویه بود. حجر بر امام حسن (ع) اعتراض کرد و آماده برای قیام بود که با مخالفت امام مواجه شد. سرانجام گرچه حُجر بن عدی نیز با تبعیت از امام حسن (ع) و همچون سایر مردم کوفه با معاویه بیعت کرد اما چون نسبت به سیاست معاویه و بنی‌امیه بدبین بود از همان آغاز اعتراضات خود را نسبت به شیوه‌ی حکومتداری معاویه و شرایط جامعه شیعی کوفه آشکار کرد و هر فرصتی که

پیش می‌آمد آن را غنیمت می‌شمرد و زبان به طعن خلیفه و والیانش می‌گشود و به اعتراض برمی‌خاست.

قیام حُجر بن عدی و یاران اندکش در برابر نوع حکومت‌گری معاویه بود که به نوعی از خلافت به سلطنت تغییر شکل داده بود و از نظر حجر، عدول از حکومت پیامبر (ص) و خلفای اولیه تلقی می‌شد. زیرا از روزگار معاویه سیاست و نگرش خلفاء و والیانی که از طرف دستگاه خلافت اموی در شهرها به کار گرفته می‌شدند تغییر یافت و استقرار حکومت پادشاهی بیش از دین‌داری و زندگی مسلمانان ارزش پیدا کرد.

حُجر بن عدی که از یک سو دوره‌ی حکومت پیامبر (ص) و خلفای بعد از وی و ساده‌زیستی‌شان (به استثنای دوره‌ی دوم حکومت عثمان) را دیده بود و از سویی دیگر شاهد اوضاع جامعه‌ی اسلامی در زمان خلافت معاویه بود، می‌دید که در این زمان نه تنها مردم در زمینه‌های مختلف و بخصوص از جهت اقتصاد و دین در تنگنا قرار گرفته‌اند بلکه سادگی حکومت اسلامی و ساده‌زیستی خلفای پیشین از بین رفته است، تجمل‌گرایی و فساد روی کار آمده، درباری باشکوه ایجاد گردیده، بین حکومت و والیان آن و رعیت فاصله‌ی زیادی ایجاد شده و راه خرده‌گیری بر خلیفه و عاملان او بسته شده است.

علاوه بر ایجاد سلطنت و امپراتوری اسلامی و شرایط اسفناک جامعه شیعی کوفه از روزگار معاویه، سب و لعن امام علی (ع) و خاندان وی که نمود انحراف در حکومت و مطرود بودن یاران پیامبر (ص) نزد خلیفه و دستگاه خلافت بود، بر منابر شهرهای اسلامی بخصوص منابر کوفه رواج یافته بود و حُجر بن عدی شاهد آن بود. در واقع نکوهش و دشنام و لعن امام علی (ع) و خاندان وی توسط معاویه و عمالش، در برهه‌ای از زمان علت بسیاری از قیام‌ها به شمار می‌رفت. گرچه بنظر می‌رسد دلیل اصلی حرکت حُجر بن عدی و یارانش در واقع اعتراض به حکومت‌گری معاویه، تجمل‌گرایی دربار او و وضعیت اسفناک اقتصادی جامعه کوفه بود؛ چنانکه بخوبی در لابلای

اعتراض‌های او در برابر مغیره بن شعبه مشخص است. در نتیجه حجر بن عدی که از سال ۱۷ هجری وارد کوفه شده بود و شرایط کوفه در دوره ی خلفای قبل از معاویه و عصر او را به چشم می‌دید اعتراض خود را در عهد والی‌گری مغیره بن شعبه آغاز کرد.

مغیره که نمی‌خواست کشتن بزرگان شیعی و ریختن خون مردم این شهر با او آغاز شود از حجر بن عدی و یارانش دست برمی‌داشت. اما پایان حکومت مغیره و شروع حکومت زیاد بن ابیه در کوفه، آغاز شدت عمل بر حجر بود. زیاد که از همان آغاز در تلاش برای سرکوبی حرکت و اعتراضات حجر بود از روسای چهارگانه کوفه خواست تا علیه حجر شهادت دهند.

با درخواست زیاد بزرگان کوفه شهادت دادند که حجر جماعت‌ها را به دور خود گرد آورده است، خلیفه را ناسزا گفته و به قیام علیه او اقدام کرده است؛ زیاد با این استدلال که اگر معاویه حکومت بر کوفه و سلطنت بر عامه را می‌خواهد باید حجر را از میان بردارد معاویه را در کشتن آن جماعت مصمم کرد؛ در حالیکه حجر به هیچ‌گونه قیام مسلحانه‌ای علیه حکومت معاویه اقدام نکرد؛ در واقع قیام مسلحانه در روز قیام بر حجر و یارانش تحمیل شد. زیرا از یک سو حجر با معاویه بیعت کرده بود و بر آن پایدار بود و نه تنها آن را انکار نکرد بلکه بعد از دستگیری توسط زیاد بارها و بارها اظهار کرد که او بر بیعت خود با معاویه باقی است و این دسیسه‌ای است که دشمنان و افراد بدخواه برای او و اصحابش ترتیب داده‌اند. از سویی دیگر تا روزی که قیام بر حجر و یارانش تحمیل شد او هیچ‌گونه سپاه و عده‌ای تشکیل نداد که با سپاه معاویه بجنگد و در روز درگیری تنها سلاح آنان شمشیر بود که فقط یک تن از طرفدارانش در دست داشت و بقیه حتی شمشیر را هم در اختیار نداشتند؛ در صورتیکه سپاه زیاد بن ابیه مجهز بود. اگر قرار بود حجر با این شرایط دست به قیام مسلحانه ببرد بهتر بود این کار را در زمان مغیره بن شعبه انجام می‌داد که آن خوی تند و سختگیری زیاد را نداشت و از سیاست تسامح

پیروی می‌کرد. در واقع حجر بن عدی سعی داشت با اعتراضات و سخنان جامعه را متوجه بدبختی خود کند.

تاکنون درباره‌ی زندگی‌نامه و قیام حجر تحقیقات و مقالات چندی تألیف و انتشار یافته است که شامل تحقیقات داخلی و خارجی می‌باشد. تمامی تصنیفات و تألیفات انجام شده که در این موضوع به صورت تک‌نگاری شکل گرفته است به دو صورت نوشته شده‌اند. یکی اینکه یا بیشتر به بررسی مقاطع مختلف حیات حجر در صدر اسلام و در دوره خلفای راشدین بخصوص در دوره امام علی بن ابی طالب (ع) و موضع‌گیری و شرکت حجر در جنگ‌های این دوره و چگونگی و مراحل قیام وی در طی حیاتش پرداخته است و دیگر این که تنها به ذکر شرایط سیاسی و اجتماعی جامعه‌ی آن روز بنی‌امیه که در قیام حجر موثر بوده‌اند بدون در نظر گرفتن مقاطع مختلف حیات و تبارشناسی و زندگی‌نامه وی بسنده کرده‌اند. در واقع تک‌نگاری‌ای که جامع تمام این اطلاعات باشد و نه تنها به ذکر مراحل قیام و عکس‌العمل حجر و یارانش در مقابل سپاهیان دشمن پرداخته باشد بلکه در کنار این به تبارشناسی و عوامل موثر در این قیام هم اشاره شده باشد وجود ندارد.

در سایر تحقیقات و پژوهش‌هایی هم که در زمینه تاریخ سیاسی اسلام بخصوص از آغاز ظهور اسلام تا دو سه قرن اول هجری نوشته شده، و یا در تألیفاتی که به تاریخ تشیع مرتبط می‌باشد در هر کدام تنها به صورت جسته و گریخته چند صفحه یا چند سطر را به این موضوع اختصاص داده‌اند. در این کتاب در نظر است که با توجه به شرایط سیاسی و اجتماعی روزگار اموی و عوامل موثر در ایجاد قیام حجر بن عدی، قیام وی به عنوان دومین حرکت اعتراض آمیز علیه دستگاه حاکم سنج‌شناسی شود که در چند فصل به آن پرداخته می‌شود؛

فصل اول به معرفی و نقد منابع دست اول مربوط قیام حجر بن عدی پرداخته می‌شود؛

در فصل دوم سعی شده است که از زمانی که حجر بن عدی اسلام می‌آورد تا روزگار وی در عهد خلفای ثلاثه بیان گردد؛

در فصل سوم حجر بن عدی در روزگار حضرت علی (ع) بررسی می‌شود؛
فصل چهارم به واکنش حجر بن عدی در برابر صلح امام حسن (ع) و اقدامات وی پرداخته می‌شود؛

در فصل پنجم حجر بن عدی در روزگار خلافت معاویه و به ترتیب در عهد والی‌گری مغیره بن شعبه و زیاد بن ابیه در کوفه بررسی می‌شود؛

در فصل ششم به چرایی و چگونگی قیام حجر بن عدی پرداخته می‌شود؛
در فصل هفتم سرانجام حجر بن عدی و تعداد انگشت شمار یارانش بررسی می‌شود؛

و سرانجام فصل هشتم به بازتاب شهادت حجر بن عدی و یارانش می‌پردازد.